

Utcanevek szépséghibákkal

AZ EMBER megy az utcán és bosszankodik, térképet nézeget és mérgeledik, budapesti útkalauzt lapozgat és csóválja a fejét. Mindhárom esetben ugyanazért, a hibásan írott utcanevek miatt, amelyek sokszorosan találhatók meg fővárosunkban. A Kartográfiai Vállalat évenként jelentet meg térképet Budapestről; bizonytalan időközönként, de azért rendszeresen adnak ki a rendőrség és a közönség számára utcaneveket, időnként új kiadásban lát napvilágot a budapesti útikönyv, mellettük számos alkalmi prospektus, tájékoztató. Ezek nagy példányszámú kiadványok és legtöbbször olyanok forgatják, nézik, olvassák, akik nem nagyon vagy egyáltalán nem ismerik a fővárost, tehát ha valamit rosszul látnak, olvasnak, azt úgy is fogják megjegyezni.

Találunk hibákat évtizedekkel ezelőtt elnevezett utcák tábláin és a felszabadulás után adott nevekről írásban egyaránt. Tudom, hogy az utcák névadása napjainkban nagyon gondos munkával történik, különösen így van ez a személynevek esetében. A felmerült javaslatokat megvitattja egy szakemberekből álló bizottság, a főváros közigazgatási osztálya véleményét kér a névvel kapcsolatban levő intézménytől, részt vesz az előkészítésben a népművelési osztály, végül az elfogadott tervezet Budapest Főváros Tanácsának Végrehajtó Bizottsága elé kerül jóváhagyásra, majd a gyakorlati végrehajtás a kerületi tanácsoknak ad munkát.

Mindez nem változtat azon, hogy hibák előfordulhatnak, még kevésbé eredményezi a hagyományosan rosszul írt nevek megváltozását. Nem nagy horderejű tévedésekről van szó, csupán többszörösen előforduló és széles körben terjesztett helyesírási vétségek-ről.

LÁSSUNK MINDJÁRT egy-két példát. Amikor a Hungaria kávéház mögötti rövid utcát Osvát Ernőről elnevezték, minden irodalombarát örült, hiszen a régi New York egyik márványasztalánál szerkesztette két évtizeden keresztül a Nyugatot. Többen felszisszentek azonban — lapunkban is megírták —, hogy a névtáblákra Osváth utca került, thval, amit a megtisztelt szerkesztő nem használt. A cikkek megjelentek, bárki ellenőrizheti azonban, hogy ma is vegyesen fordul elő az utcatáblákon az Osvát és Osváth névalak! Régi utcanev az ugyan-csak erzsebetvárosi Dembinszky utca, a falakon azonban a helytelen Dembinski utca is látható néhány helyen és a Dózsa György útnál levő emléktábla szintén Dembinski Henrikről emlékezik meg. A fiatalon elhunyt színésznek és drámaírónak, Czákó Zsigmondnak (1820—1847) az I. kerületben jutott utca, egyszer Cakó utcának, másszor helyesen Czákó utcának írva.

Azt mindenki tudja, hogy régi családnevekben olyan ketős magán- és mássalhangzók is előfordulhatnak, amelyeket

ma nem használunk, hogy idegen nevekben írunk a magyar ábécében nem szereplő betűket is. Tévedés azonban azt hinni, hogy minden személynevet ma is úgy írunk le, ahogyan a család használta. Senki sem ír például Jókay Móricot, noha az író ősei y-nal írták a nevüket és Móricnak keresztelték a fiukat; ő 1848-ban mindkettőt arisztokratikusnak minősítette és megváltoztatta. Nem a család, hanem az utókor alakította például a szigetvári hősné és dédunokájának, a költőnek családnevét Zríni alakúból Zrínyi formájúra. A Rákóczyak y-nal írták a nevüket, ma Rákóczit írunk; a sokoldalú erdélyi tudós Apátzai névalakot használt, ma Apáczait írunk; a felvilágosodás korának költője volt Batsányi János, akinek a nevét Bacsányi írásmóddal szokás leírni. Így határozza ezt meg az akadémiai helyesírás 221. pontja is. Aztán sokféle szabály akad még a családnevek helyesírása körül, amelyeket most nem bogozzunk, csupán azt szögezzük le, hogy a **hagyományosan kialakult szokást követjük a leírásukban.**

ILYEN SZOKÁS például, hogy a régen és sűrűn használt idegen nevek egy részét magyaros sorrendben (családnév, utónév) és a mi írásmódnak szerint szoktuk írni; Johann Calvin helyett Kálvin János, Columbus helyett Kolumbus vagy Kolumbusz. (Vö. A magyar helyesírás szabályai. 274. pont.) Hibáztatandó tehát a belterületi Calvin tér, az obudai Calvin köz és az újpesti Calvin János utca névalakja (az utóbbi egyenesen keveri az idegen és magyaros formát), de a zuglói Columbus utca sem tartható helyesnek.

Más a helyzet a cseh zeneszerző, Antonín Dvořák esetében, akinek a nevét a cseh szokásokat követve kell írni, tehát ékezetet, lefelé mutató kicsi éket teszünk a r betűre. A helyesírási szabályzat 282. pontja példaként őt is említve, még arról is intézkedik, hogy ha a nyomdának nem volna megfelelő betűje, az ékezet elhagyható. Ennek alapján nem helyes a XIV. kerületben a Dvorzsák sétány név.

A RÉGI CSALÁDNEVEK egy részében a szóvégi i hangot y betűvel szokás jelölni, eléggé elterjedt hiedelem szerint azért, mert az y nemesi származást jelöl. Ez is alapvetően, több okból. Voltak arisztokrata családok Magyarországon, akik idegen nevet viseltek (Grassalkovich), vagy régi magyar nevük volt ugyan, de nem i hanggal végződött (Szemere); másrészt számos főnemes család nevét i betűvel írjuk: Rákóczi, Báthori, Bocskai. Az i és y használatát illetően a budapesti utcákon kétféle változat figyelhető meg; egyrészt megajándékozunk egyeseket y-nal, akik azt nem használták, másrészt elveszik azoktól, akik azzal írták a nevüket. Íme a példák.

Baksay Sándor író, Egry József festő, Galgóczy Károly mezőgazdasági szakíró, Geduly

Lajos újpesti lelkész, Hatvány Lajos író, Lukácsy Sándor honvéd hadbiztos, Némety Ernő szakszervezeti elnök egyaránt y-t írtak, amikor a nevüket leírták, így szerepelnek legújabb lexikonainkban is. Ezzel szemben az utcajegyzékekben és a névtáblákon Baksai Sándor utca, Egri József utca, Galgóczi utca stb. olvasható.

Legalább ilyen hosszú sor a fordítottja is, amikor az érintett személy nem használta nevében az y-t, de a névadók odaadták neki; esetleg használta, de a szabályok szerint rögzített hagyomány ma már az i betűt követeli meg; ez utóbbi elég ritkán fordul elő. Baktai Gyula (1897—1944) a munkásmozgalom mártírja Zuglóban Baktay Gyula utcát kapott; a Báthory utca nyolcször szerepel Budapest kerületeiben, mindig y-nal, holott Báthori a helyes. Nem az erdélyi fejedelmek családjához tartozott a XV. századi bibliafordító Bátor László, akire a Báthory László utca emlékeztet, tehát nemcsak y-t, hanem th-t is kapott; hasonló eset történt Diószegi Sámuel botanikussal, akinek a józsefvárosi névtáblái Diószeghy Sámuelről beszélnek. Bocskai István i-vel írandó, de a fővárosban Bocskay István útja található Adyligeten és Bocskay István utca Rákoshegyen. Lenkei János honvéd tábornok, akiről Petőfi verset írt, a Ferencvárosban Lenkey János utcát kapott; Orlai Petrich Soma viszont Petőfiről festett portrékat, akiről Orlay utcát neveztek el. Telegdi János kalocsai érsek-nél is csak az utcanévben szerepel y, ő így nem írta. Szalvai Mihály altábornagy is ok nélkül kapott y-os formáját, Szalay utca nevet a XII. kerületben; hősi életével az utcanévre rászolgált, az y-nak bizonyára nem örülne. Végül ebben a csoportban egy másik katona, Szondi György, a drégelyi várkapitány, akiről elneveztek egy Szondy teret és őt Szondy utcát, mindegyiket y-nal, noha az a ritka helyzet forog fenn vele kapcsolatban, hogy megmaradt saját kezű aláírása, jól olvashatóan i betűvel.

Bezerédi utca három van, hozzá egy Bezerédi köz, de Bezerédj István reformpolitikus, aki elsőként szabadította fel saját jobbágyait még 1836-ban, j betűt írt a neve végére; így áll ez a lexikonokban és szekszárdi szobrának a talapzatán is. Rákospalotán Bezerédi István utca van, de Bezerédj István mezőgazdász, akadémikus ugyancsak j-t írt és nem i-t.

A budafoki kádárok századfordulói vezetője Bauczek József volt, de a cz-t cs-re cserélték és Budatétényben Baucsek utca van. Bóné András kuruc kapitány sem tartott igényt egy h betűre, csak Kispesztén született meg a Bohné András utca. A kalandozások korának Bulcsu nevű vezére ötször tűnik fel névadóként Budapesten, mindahányszor ékezettel, Bulcsúnak írva. Dayka Gábor költő nevén belül írt y-t, csak az utcanévben változott Dajkára. Az erdélyi Drágffy család két f betűt

írt, egyet a névadók sajnálták tőle a Drágfy köz nevében. Az utóbbi utca Kispesztén van, a szintén hibásan írt Frastaczyk András utca is, amelyet ifj. Frastóczyk András partizánról neveztek el. Marzio Galeotto, Mátvás humanista tudósa ismeretlen okból Galeotti utca formában öröklődött meg az első kerületben. Greguss Ágost esztéta nevéből egy s, Istvánffy Miklós XVI. századi történetíróéból egy f betű sikkadt el. Végül egy ellenkező példa, amikor a nevet kiegészítették, nem is egy, hanem két betűvel. Kasztel András (1914—1943) antifasiszta újságíró volt, a Népszava külpolitikai munkatársa, de Rákoskereszturen Kaszтели András út található, Rákoscsabán Kaszтели András tér.

EDDIG A NEVSOR. Bár gondosan utánanézem, mégsem biztos, hogy teljes. Mindenesetre tisztes mennyiség a hibásan írt nevből; pontosan harmincöt, azonban az egyes személyek többszöri előfordulása folytán 55 utcáról és térről van szó. Ennyi helyen hirdetik az utcatáblák a hibás írásmódot. Ha a főváros határokban és gyakorlatban megszüntetné ezeket a helyesírási szabálytalanságokat, biztos, hogy a térképészek, az utcajegyzék szerkesztői, az útkalauzok írói is követnék a példát.

Való igaz azonban az is, hogy egy ilyen felülvizsgálat és helyesbítés nemcsak elhatározás kérdése, hanem sok munkával, nem kis anyagi kiadással járna. Ha az ötvenöt utcában átlagosan tíz névtáblát tételezünk fel, ez 550 körüli esetet jelent. Egy-egy tábla, ameddig a falra kerül, 150 forintot igényel, azaz a költség 75—80 000 forint. Nem kis összeg, de az anyanyelvi oktatásra tízmilliókat áldozunk, Budapesten sem mulhat pénzügyi megoldásokon a felsorolt — és fel nem sorolt más típusú — hibák helyesbítése.

Puruczki Béla